

Kolegos

BARBORA SUISSÉ

KAIP
BENDRADARBIAMS
IR VADOVAMS
BŪTI DRAUGIŠKIEMS
NEGALIAI



baltos lankos

Kolegos **BARBORA SUISSE** **KAIP**

**BENDRADARBIAMS
IR VADOVAMS
BŪTI DRAUGIŠKIEMS
NEGALIAI**

Iliustravo Tatjana Pleskevičienė

baltos lankos

Turinys

Pratarmė	9
1 skyrius. Autizmas	17
2 skyrius. Aktyvumo ir dėmesio sutrikimas	51
3 skyrius. Disleksija	85
4 skyrius. Epilepsija	119
5 skyrius. Intelektų negalia	151
6 skyrius. Judėjimo negalia	185
7 skyrius. Klausos negalia	219
8 skyrius. Regos negalia	259
9 skyrius. Negalia dėl ligos	293
10 skyrius. Psichosocialinė negalia	323
11 skyrius. Pokalbiai su ekspertėmis	359
Pabaigos žodis	451

Su kolegomis ir kolegėmis darbe praleidžiame, ko gero, ne mažiau laiko nei su artimaisiais. Ne tik kartu dirbame, bet ir pietaujame, geriame kavą, dalijamės džiaugsmu ir rūpesčiais. Štai Petras grįžo iš slidinėjimo atostogų ir visus vaišina austrišku šokoladu. Daiva ruošiasi vestuvėms ir su visomis aptarinėja suknelės modelį. Pasitaiko ir liūdnesnių temų: Antanas neteko keturkojo draugo, kurį vis atsivesdavo į biurą. Visas buhalterijos skyrius renka pinigus laidotuvių vainikui, nes mirė kolegės Dalios tėtis. Tos kava kvepiančios kasdienės emocijos ir patirtys mus sujungia.

Tačiau kartais pokalbiai virsta šnabždesiais prie to paties kavos aparato. Jau ne kalbame su kolegomis, o apšneka-me juos:

– Girdėjai, kad Milda ten ne vitaminus, o antidepresantus geria?

– Nesuprantu, kodėl Julija po tos nugaros operacijos grįžta į darbą, – gal jau eitų anksčiau į pensiją? Dar turėsime ir už ją dirbti.

– Poliklinikoje nugirdau, kad mūsų vadovės sūnui diagnozavo autizmą. Nu ir ji pati tokia keistoka...

– Klausyk, Mariaus mėnesį nebus darbe – girdėjau, jam skrandžio vėžys.

Į negalią, jeigu ji mūsų nepaliečia tiesiogiai, Lietuvoje dažnai dar žvelgiama per morališkai pasenusį, apdulkėjusį atskirties filtrą: „mes“ ir „jie“, „normalūs“ ir „nenormalūs“, „sveiki“ ir „nesveiki“. Nepagalvojame, kad ir negalią turintis žmogus gali ir nori dirbti, kad kiekvieną dieną šalia esantis kolega gali turėti nematomą negalią ir ją slėpti, kad negalia gali pasibelsti ir į mūsų ar artimųjų gyvenimą – kaip liga, trauma ar psichikos sveikatos iššūkiai.

Noriu pabrėžti, kad žodis „negalia“ šioje knygoje pasitelkiamas kaip platesnė sąvoka, apimanti skirtingus žmonių iššūkius, o ne vien kaip sveikatos ir socialinės apsaugos sistemos priskirtas statusas. Pavyzdžiui, kolega gali turėti disleksiją – negali skaityti taip pat kaip visi, tačiau dėl to nebūtinai turi įformintą negalią bei sumažintą dalyvumą (anksčiau vartotas terminas „neįgalumas“). Kolegė gali turėti autizmo diagnozę ir patirti tam tikrų iššūkių dėl savo neuroskirtingumo, tačiau, sistemos požiūriu, tų iššūkių nepakaks negaliai dokumentuoti, dalyvumo lygiui sumažinti.

2024 m. pabaigoje, LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, Lietuvoje gyveno 231 tūkst. žmonių, turinčių oficialiai pripažintą negalią. Tai sudaro 8,5 proc. mūsų šalies gyventojų skaičiaus¹.

Nors negalios simboliu esame įpratę laikyti baltą žmogeliuką vežimėlyje profiliu su mėlynu fonu, o pačią negalią dažnai suprantame kaip vizualiųjų išorės požymių turintį reiškinį, didžiuma negalios formų nėra matomos – tai dėl

¹ <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/statistika-2/>.



vidaus organų ligų ir kitų sveikatos sutrikimų, intelekto ar psichikos sutrikimų atsirandanti negalia. Fizinė bei sensorinė – klausos ir regos – negalia sudaro tik maždaug trečdalį visų negalios atvejų. Prie didžiojo „pyrago diagramos“ gabalų – šimtų tūkstančių žmonių su nematoma negalia – dar turėtume pridėti tuos, kurie neturi nustatytos negalios, dalinio dalyvumo arba pasirenka to nedokumentuoti, bet dėl tam tikros diagnozės turi individualių pagalbos poreikių.

Darbingo amžiaus asmenys su negalia sudaro net 66 proc. asmenų su negalia, tačiau tik kas trečias jų dirba². Lietuvoje net 38,2 proc. žmonių su negalia priskiriami skurdo rizikos lygiui. Tai aukščiausias rodiklis Europos Sąjungoje, kur šalių vidurkis siekia 20,7 proc., bei didžiausias žmonių su negalia skurdo rizikos lygis Lietuvoje per pastaruosius 20 metų. Kodėl taip yra? Problemos priežastys daugialypės ir sisteminės, bet pagrindinė yra ribota žmonių su negalia galimybė dalyvauti darbo rinkoje.

Pasak Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2024 m. atliktos reprezentatyvios visuomenės nuomonės apklausos „Žmogaus teisių supratimas Lietuvoje“, beveik 4 iš 10 respondentų mano, kad labiausiai diskriminuojamos grupės Lietuvoje yra žmonės su fizine ar psichikos negalia. 60 proc. respondentų bei respondenčių daugiausia diskriminacijos išvelgia darbo rinkoje³.

² <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/statistika-2/>.

³ <https://lygybe.lt/tyrimai/zmogaus-teisiu-supratimas-lietuvoje-reprezentatyvi-visuomenes-apklausa-2024/>.



Kalbėti darbe apie savo negalią žmonės dažnai tiesiog bijo: „tai pakenks mano karjerai“, „nenoriu būti nuvertinama(s)“, „bijau apkalbų“, „bus pagrindas mane atleisti“. Anot „Accenture“ 2021 m. atlikto tyrimo, 67 proc. iš 1750 apklaustų verslo vadovų teigė, kad jų įmonės palaiko darbuotojus su negalia. Tačiau net 76 proc. iš 5870 apklaustų tų įmonių darbuotojų, turinčių negalią, prisipažino, kad apie ją nesakė vadovui, personalo skyriui ar kolegoms.

Nesakė – ir nereikia, atrodytų. Tačiau tyrimai rodo, kad apie savo negalią pasakę darbuotojai tampa trečdaliu labiau įsitraukę bei motyvuoti. Įmonės, kuriose dirba skirtingos patirties ir gebėjimų turintys žmonės, gali būti produktyvesnės, kūrybingesnės, efektyviau spręsti problemas ir valdyti riziką⁴.

Pastaraisiais metais negalios įtraukties srityje atsirado net keletas svarbių naujovių. 2024 m. sausį Lietuvoje įsigaliojo darbuotojų su negalia 5 proc. kvota viešojo sektoriaus organizacijoms; šią kvotą svarstoma taikyti ir verslo įmonėms. 2025 m. birželį visose Baltijos šalyse įsigaliojo Europos Sąjungos direktyva, įpareigojanti svarbiausias paslaugas ir produktus padaryti prieinamus įvairių tipų negalią turintiems žmonėms. Kilo daug šurmulio: ką tai reiškia? Kokių pritaikymų reikia? Kur rasti tų darbuotojų ar paslaugų vartotojų su negalia?

Atrodo, ledai pajudėjo. Vis dažniau skaitome žmonių su negalia istorijas žiniasklaidoje, kartais juos užjaučiame, kartais žavimės, tačiau dažnai neįsivaizduojame, kokių kliūčių

⁴ <https://hbr.org/2021/06/make-it-safe-for-employees-to-disclose-their-disabilities>.



jiems ir joms tenka įveikti, kad galėtų ne tik pasinaudoti banko paslaugomis, patekti į gydymo įstaigą, bet ir... tapti mūsų kolegomis.

Šioje knygoje susipažinsite su dvidešimčia žmonių, turinčių skirtingų tipų negalią. Tai tiesiog kolegos ir kolegės, o ne superherojai, „įveikę savo negalią“, kaip dažnai girdima žiniasklaidoje. Dalies net nereikėjo ieškoti: vienas buvo vaikystės draugas, su kitu kartu studijavau ar dirbau, trečias mane aptarnavo kavinėje. Turbūt kiekvienas statistinis Lietuvos gyventojas ir gyventoja savo aplinkoje rastų ne mažiau herojų, vertų pakliūti į šią knygą. Istorijos nėra anoniminės. Be galo dėkoju šiems drąsiems žmonėms, kurie man ir jums atvėrė duris į savo asmeninį bei profesinį gyvenimą.

Dešimt knygų skyrių išdėlioti siekiant perteikti kuo platesnį negalios spektrą. Tai ne oficiali negalios klasifikacija – tiesiog mano pasirinkimas. Kiekviename skyriuje rasite po dvi herojų istorijas, nes net ta pati negalia gali įgyti įvairiausių formų, kiekvienas atvejis unikalus. Kaip ir skirtingas kiekvienas kelias į gyvenimą su negalia, patiriami iššūkiai, net paties asmens požiūris.

Knygoje rasite ne tik patarimų, kaip būti negaliai draugišku kolega ar kolege, bet ir organizacijos „SOPA“, nuo 2006 m. dirbančios žmonių su negalia įdarbinimo srityje, komandos įžvalgų, skirtų vadovams bei personalo specialistams ir padėsiančių priimti žmones su negalia į savo įmonę, atliepti individualius poreikius. Šias įžvalgas rasite kiekviename skyriuje po žmonių istorijų. Rengiant knygą mane konsultavo Lietuvos negalios srityje veikiančių organizacijų atstovai ir atstovės – visiems ir visoms esu be galo dėkinga už pastabas bei patarimus.

Vienuoliktame knygos skyriuje pateikiami keturi pokalbiai su negalios temos ekspertėmis. Šios moterys, prieš kurias žemai lenkiu galvą, jau daugybę metų siekia, kad žmonės su negalia būtų orūs ne tik visuomenės, bet ir darbo rinkos nariai: Jurgita Kuprytė yra įdarbinimo tarpininkų „SOPA“ vadovė, Vaida Kaikarienė – „Rimi Baltic Group“ Lietuvos skyriaus personalo vadovė, Simona Aginskaitė – Lietuvos negalios organizacijų forumo Advokacijos ir komunikacijos projektų vadovė, Karilė Levickaitė – organizacijos „Psichikos sveikatos perspektyvos“ direktorė.

Tikiuosi, jų mintys padrąsins mus visas ir visus: darbdaviaus – tapti atviresnius kandidatams su negalia; jau dirbančius žmones su negalia – drąsiau prabilti apie savo istorijas, patirtį, nesigėdyti prašyti tiek valstybės, tiek darbdavio, tiek kolegų pagalbos; dar ieškančius darbo žmones su negalia – patikėti savo jėgomis; visus kieno nors kolegas ir koleges – išgirsti bei klausytis negalios patirties, iš jos mokytis.

Kad pokalbiai prie kavos netaptų šnabždesiais ar „mūsų“ pokalbiais apie „juos“, visus mus jungiantį kavos gėrimo ritualą pavaizdavo šios knygos iliustracijos, sukurtos mano kolegės – iliustratorės Tatjanos Sofijos Pleskevičienės, turinčios autizmo spektro sutrikimą. Gerdamos kavą su ja diskutavome: kaip atrodytų kavos puodelis skirtingų kolegų rankose, o kaip – ant darbo stalo? Kas, jeigu kolega su regos negalia nemato kavos puodelio, o jis karštas? Kokių gestu kolega su klausos negalia kviestų išgerti kavos? Kas suskaičiuos pusiau nugertus ir pamirštus puodelius ant kolegos, turinčio aktyvumo ir dėmesio sutrikimą, stalo?

Gal ir jūs, kartu gerdami kavą, išvysite, kad visi turime daugiau panašumų nei skirtumų. Juk, nepaisant mūsų negalių, visi esame tiesiog kolegos.

3 SKYRIUS

DISLEKSIJA

GAL GREIČIAU PASKAMBINSIU...



Gal žinote, kodėl IKEA produktų pavadinimuose vartojami skandinavishi žodžiai? Ne todėl, kad įmonės kilmė skandinavishi, o todėl, kad jos įkūrėjas Ingvaras Kampradas turėjo disleksiją. Jam buvo sunku dirbti su skaičiais ir kodais, todėl jis, užuot naudojęs produktų ID ar techninius pavadinimus, savo patogumui sukūrė skandinavishių žodžių sistemą. Pavyzdžiui, lovos, spintos pavadintos Norvegijos, o sofos, kėdės, valgomojo stalai – Švedijos vietovių vardais.

Disleksija (taip pat – disgrafija ir diskalkulija, nors šnekamojoje kalboje šie dalykai dažnai apibendrinami tiesiog kaip disleksija) – tai mokymosi sutrikimas, pirmiausia veikiantis žmogaus gebėjimą skaityti, rašyti (raides ir skaičius), kartais ir apdoroti kalbinę informaciją. Tai nesusiję su intelektu, tiesiog šių žmonių smegenys informaciją apdoroja skirtingai.

„Žodžių aklumo“ (*Wortblindheit*) kaip atskiros būklės sąvoką 1877 m. pirmą kartą pavartojo vokiečių gydytojas Adolphas Kussmaulis, o terminą „disleksija“ 1887 m. pasiūlė vokiečių oftalmologas Rudolfas Berlinas. Per savo praktiką specialistas pastebėjo sunkumus, su kuriais skaitydami susidurdavo kai kurie suaugę jo pacientai. Regėjimo problemų jie neturėjo, todėl Berlinas spėjo, kad sunkumų kelia tam tikri fiziniai smegenų pokyčiai, tačiau ir jų negalėjo identifikuoti.

Per kitą šimtą metų, Europoje vykstant karams, disleksijos tyrimai persikėlė į JAV, tačiau daugelis švietimo, medicinos ir politikos atstovų nenorėjo šios būklės pripažinti. Disleksija buvo suprantama kaip pseudomedicininė diagnozė, kuria esą piktnaudžiauja vidurinės klasės tėvai, norėdami pateisinti prastus vaikų skaitymo įgūdžius. Deja, tikėjimo ir netikėjimo šia būkle kova aktuali ir mūsų dienomis: disleksiški vaikai dažniau apkaltinami tinginyste, nei gauna tinkamos pagalbos, o Lietuvoje iki šiol nesama priemonių oficialiai diagnozuoti disleksiją suaugusiems asmenims.

Disleksiją, disgrafiją ir diskalkuliją turi apie 10 proc. visų žmonių (kai kurie tyrimai nurodo ženkliai didesnę skaičių). Disleksija būna įgimta, žmogų ji lydi visą gyvenimą. Beje, tai irgi spektras, todėl kiekvieno būklė kitokia: vieniems liejasi raidės, kiti patiria daugiau sunkumų rašydami ar skaičiuodami, tretiems kyla iššūkių bandant suprasti garsus. Skaitymas – plačiausiai žinomas disleksijos keliamas iššūkis, tačiau ji dar gali veikti darbinę atmintį, laiko valdymą bei veiksmų planavimą, gebėjimą mokytis kalbų.

Disleksiją turintys žmonės būna kūrybingi ir puikiai bendrauja žodžiu, jaučia empatiją, lengvai užmezga pažintis. Jiems būdinga mąstyti abstrakčiai, matyti bendrą vaizdą. Londono Cass verslo mokyklos profesorės Julie Logan atliktas tyrimas parodė, kad 35 proc. JAV įmonių įkūrėjų pripažino turintys disleksiją⁷. Atvirai apie turimą disleksiją kalba tokie verslo banginiai kaip „Virgin Group“ įkūrėjas Richardas

⁷ https://www.bayes.citystgeorges.ac.uk/___data/assets/pdf_file/0003/367383/julielogan-dyslexic-entrepreneurs.pdf.



Bransonas, „Microsoft“ įkūrėjas Billas Gatesas, minėtasis IKEA įkūrėjas Kampradas, daugelis kitų.

Ir nors žiniasklaida skleidžia įkvepiančias istorijas, Toronto universiteto ir Šiaurės Karolinos universiteto medicinos mokyklos atliktas tyrimas parodė, kad 35 proc. disleksiją turinčių suaugusiųjų dėl vaikystėje kilusių mokymosi iššūkių patyrė fizinį smurtą⁸. Tai ne tik veikia žmonių savivertę suaugus, bet ir daro juos ne tokius atsparius mikroagresijai, net patyčioms darbo aplinkoje.

Skyriuje kviečiu susipažinti su disleksiją turinčiais Dariumi ir Migle. Darius apie turimą disleksiją suprato tik sutrikimą diagnozavus jo sūnui. Šiandien jis vadovauja mokymosi ypatumų centrui „Labirintas“. Miglė, apie turimą disleksiją sužinojusi per magistrantūros studijas, dirba anesteziologijos intensyviosios terapijos slaugytoja rajono ligoninėje.

⁸ [https://www.sciencedaily.com/
releases/2014/07/140703091256.htm](https://www.sciencedaily.com/releases/2014/07/140703091256.htm).



Su Dariumi (51 m.) esame pažįstami jau keletą metų. Kai pasiūliau knygai papasakoti savo istoriją, Darius ėmė juoktis: „Aš? Herojus? Tu labai palaistei mano vidinį narcizą!“ Susitikome pasišnekėti prie kavos jo įkurtame mokymosi ypatumų centre „Labirintas“ – jame vaikams ir suaugusiesiems padedama susidraugauti su disleksija.

Dariaus gyvenimo kelias nebuvo lengvas, tačiau į viską jis žiūri neįtikėtinai pozityviai. „Kažkaip liūdna ta mano istorija knygoje išėjo. Būtinai parašyk, kad esu LAIMINGAS žmogus. Esu jau trisdešimt metų vedęs nuostabią moterį, turiu tris vaikus, nuostabius namus ir draugus!“ – pabrėžia vyras. Jis, patirdamas disleksijos nulemtus iššūkius, įgijo ekonomikos bakalauro diplomą, septynerius metus vadovavo mikrobiologijos srities gamybos padaliniui, dešimt metų dirbo finansų konsultantu, o vėliau – antra tiek pardavimo srityje.

Man penkiasdešimt vieni, o kad turiu disleksiją, sužinojau keturiasdešimt penkerių. Jaunystėje tiesiog maniau, kad esu prastesnis negu kiti. Ko nors nesugebu – vadinasi, esu prastesnis. Ir nors sunkumų kildavo tik skaitant ir rašant, maniau, kad esu visiškai lūzeris ir visur kur. Kokia mano ateitis? Kastuvą į rankas ir griovių kasti... Disleksija? Net tokio žodžio nežinojau.

Apie sutrikimą sužinojau, kai jį nustatė mano sūnui. Disleksija dažniausiai paveldima, ir aš kelerius metus, net tą faktą žinodamas, savąją neigiau, nes jaučiausi kaltas (nors ir be kaltės), kad vaikas iš manęs perėmė genofondą. Su kaltės jausmu teko dirbti bent metus, kad galėčiau pereiti prie man pačiam kylančių iššūkių analizės.

Pirma sąmoninga mano akistata su negalia įvyko prieš ketverius metus. Mane pakvietė į konferenciją papasakoti studentams apie skirtingų tipų negalią. Be manęs, renginyje buvo dar keli pranešėjai – su regos negalia, su klausos negalia, judėjimo negalią turintis žmogus. Sėdžiu ir mąstau: jų negalia rimta, o ką aš čia veikiu? Taip, negaliu normaliai skaityti ir rašyti teksto. Neurotipinio žmogaus požiūriu, tai turbūt yra negalia.

Man, suaugusiam vyrui, ši akistata taip kalė į galvą, kad kelis mėnesius jaučiau šoką, kol priėmiau faktą: turiu negalią. Nuo vaikystės maniau, kad žmogus su negalia – tai tik tas, kuris juda vežimėliu. Disleksija – tai diagnozė. Tiesiog žodis, nusakantis man kylančius iššūkius. O žodis „negalia“ įstrigo – kad ir aš ko nors negaliu.

Dabar nebemanau, kad disleksija – tai „mažesnė“, „lengvesnė“ negalia, nebelyginu. Įsivaizduokite: prie starto stovi du bėgikai – žmogus be negalios ir su judėjimo negalia, o mes norime, kad jie lenktyniaudami nubėgtų tokį patį atstumą. Akivaizdu: jėgos nelygios. Dabar duokime tekstą per tam tikrą laiką perskaityti neurotipiniam žmogui ir žmogui, turinčiam disleksiją. Irgi nesąžininga!

Neurotipinis žmogus, matydamas simuliaciją, kaip tekstą mato žmogus, turintis disleksiją, – iškarpius, sukaitaliojus

raides – skaitydamas užtrunka vidutiniškai tris kartus ilgiau nei įprastai. Ir tai grožinis tekstas vaikams, „Mažasis princas“, – o jeigu reikia perskaityti teisinį dokumentą darbe?

Pirmuosius mokymosi iššūkius pajutau pradinėse klasėse. Gūdūs aštuoniasdešimtieji metai. Negebėdavau diktanto parašyti be klaidų. Gaudavau kuolus pagal penkiabalę sistemą. Akyse iki šiol matau tą raudonai pribraukytą diktanto lapą. Visiškai neskirdavau „ė“, „e“, „ie“ arba „i“, „į“, „y“ ir panašių garsų – iki šiol jų negirdžiu. Supykusi mokytoja liepdavo visas rašybos taisykles mintinai išmokti. Išmokdavau be problemų, bet diktante – vėl krūva klaidų. Net šiandien, būdamas penkiasdešimties, atsimenu visas kirčiavimo taisykles, bet vis dar negirdžiu skirtumo.

Rašinėlio irgi neparašydavau: rodos, galvoje – genialių minčių krūva, bet parkerio jos nepasiekia, lyg pasimeta kažkur tarp smegenų ir rankos, o iš dešimties sklandžių sakinių, buvusių galvoje, lape lieka vienas. Dar buvau išmąstęs strategiją: kuo mažiau rašysi, tuo mažiau bus klaidų ir tuo mažiau dvejetų tau prirašys. Kai pradedu versti tekstą iš galvos į žodį, kyla labai daug techninių klausimų. Paprastai žmogus, rašydamas tekstą, galvoja apie turinį, o aš rašydamas galvoju, kaip taisyklingai parašyti. Noriu parašyti rašinėlį, o mąstau tik apie gramatines klaidas, dingsta kūrybinės mintys. Įsitempęs mąstau apie taisykles, kaip parašyti raidę po raidės. Jeigu rašau atsipalaidavęs, nebelieka pusės raidžių, visos žodžių galūnės nukandamos. Net rašybos tikrinimo programos jau nebesupranta, ką taisyti, kai viename žodyje – penkios klaidos. O su skaitymu mokykloje „praslydau“. Paskaitydavau knygos galą, santrauką pabaigoje. Taip ir išgyvenau visas

aštuonias klases, ačiū santraukoms, neperskaitęs nė vienos knygos.

Mokykloje jau nuo pradinių klasių jaučiausi nurašytas su savo dvejetais. Juk visi mokėmės skaityti ir rašyti, o aš nemoku – etiketė „lūzeris“. Pirmaisiais metais mokytojos visada sodino mane į pirmą suolą, kad prižiūrėtų, o vėliau išmetė į galą – kad nebereikėtų į mane žiūrėti. Tik anglų kalbos mokytoja iš gailesčio paliko priekyje – pasodino su geriausiu mokiniu ir leido nusirašinėti, dėl to anglų neišmokau visai.

Atsimenu, lietuvių kalbos mokytoja išsikvietė mamą ir mokyklos koridoriuje mane tarkuoja. Pro šalį ėjo istorijos mokytojas – ir jį pakvietė prisijungti: „Ateik, ateik, ir tu pasakyk, ką tas Darius blogai daro.“ O istorijos mokytojas sako: „Neturiu ką pasakyti, labai gerai mokosi.“ Lietuvių mokytojai net akys ant kaktos iššoko. Mano kaip nemokšos reputaciją sužinojusi chemijos mokytoja irgi patyrė šoką: ant lentos ilgiausias chemijos formules surašydavau lengva ranka. Tikslieji mokslai gerai sekėsi, turiu stiprų loginį mąstymą, nesuprasdavau tik tekstinių užduočių.

Esu dėkingas tiems mokytojams, kurie įžvelgė mano gabumus, gebėjo padėti įveikti kliūtis. Mano supratimu, mokykla iki šių dienų emociškai žlugdo disleksiją turinčius žmones, nes visko mokoma per tekstą. Sistema turi keistis. JAV 35 proc. moksleivių, turinčių disleksiją, nebaigia mokyklos, o Europoje tik 1 proc. žmonių, turinčių disleksiją ir aukštesnį nei vidutinis IQ lygį, baigia aukštąjį mokslą. Įsivaizduokite, koks praradimas darbo rinkai, valstybei! Po aštuntos klasės norėjau tęsti mokslus, bet sąsiuviniai raudonavo, lietuvių

kalbos egzamino rašinėlių parašiau tik trečiu kartu – pasigai-
lėjo ir praleido. Teko pasiduoti ir išeiti iš mokyklos, pažen-
klintam tokiomis etiketėmis kaip „lūzeris“, „nemokša“. Tokiu
save ir laikant.

Dažniausiai, klausdami vaiko, kaip sekasi, turime ome-
nyje mokslus, pasiekimus, nors ir nepatiksline. Ir toks
vaikas kaip aš arba dabar mano sūnus atsakys: blogai. Ne-
svarbu, kad iš principo gyvenimas fainas, turi daug veiklos,
bet mokykloje nesiseka. Tas gyvenimo vertės sutapatinimas
su mokykla tam tikru periodu būna labai žalingas. Ir jeigu
nesiseka mokykloje, vadinasi, ir visame gyvenime nesiseka.
Tada lūzeriu jaučiuosi visur.

Nuėjau mokyti į inžinerinės pakraipos technikumą.
Anglų kalba man ir toliau nesisekė, o iš lietuvių reikėjo at-
siskaitinėti literatūrą. Tada pirmąkart gyvenime perskaičiau
knygą – tai buvo J. W. Goethės „Faustas“. Nesuprantu iki šiol
tos knygos. Nuėjau atsiskaityt – spėkit, ar atsiskaičiau? Tik
koku trečiu kartu pavyko, o visas neskaitytas pavykdavo iš
karto. Taigi, pasimokęs iš savo klaidos, sėkmingai grįžau prie
strategijos skaityti knygos santrauką.

O kaip išvengiau anglų kalbos dvejeta? Užsirašiau į bū-
relį, eidavau klijuoti suplėšytų knygų bibliotekoje – dėl to
man išvedė trejetą. Jeigu negali įveikti sistemos, ieškai būdų
ją apeiti. Taip daro ir vaikai, ir suaugusieji, turintys disleksi-
ją. Daužai, daužai sieną, kol pavargsti, prigalvoji alternatyvų,
randi išėjimą.

Ši savybė labai praverčia versle. Jeigu visada sekasi,
neišsiugdysi savybės galvoti, kaip, nepaisant sunkumų, pa-
siekti tikslą. Kai sekasi – eini ir nueini, o mums kasdien
reikia galvoti, kaip rasti išeitį. Dirbdamas bendrauju su

ekonomistais, finansininkais – nemažai jų turi disleksiją. Disleksijos sąsaja su verslumu nėra laužta iš piršto. Tikiu, kad tai gebėjimas matyti bendrą vaizdą, stiprus erdvinis mąstymas, problemų sprendimas. Jeigu žmogaus, turinčio disleksiją, nebandai įkišti į rėmus, jis labai daug problemų išspręs nestandartiškai, o neurotipiniai žmonės eis pramintais takeliais.

Technikume man iš karto ėmė sektis braižyba, matematika, techniniai dalykai – formulės visokios, medžiagų atsparumas. Mokytojas manęs nebeklausinėdavo, nes žinodavau visus atsakymus. Visi stebėjosi, nes į technikumus, nebaigę mokyklos, dažniausiai stodavo žmonės su žemesniais gebėjimais. Aš savąjį baigiau kaip vienas geriausių kurse. Čia pirmą kartą pajutau sėkmę, savivertę. Pamenu tą euforijos jausmą po ilgų nesėkmės metų mokykloje – atrodė, kalnus galiu nuversti. Sakau: stosių į aukštąjį. Ir įstojau.

Žinoma, stojamųjų egzaminų nebūčiau išlaikęs, bet, mano supratimu, gyvenimas susideda iš 50 proc. sėkmės ir 50 proc. darbo. Vienas universitetas tuo metu kūrė eksperimentinę žemės ūkio ekonomikos specialybę, nerengė stojamųjų – taip man pasisekė įšokti į tą „1 proc. žmonių su disleksija, baigusią aukštąjį mokslą“ traukinį. Laikas po Sovietų Sąjungos griūties, planinę ekonomiką keitė rinkos ekonomika, todėl vadovėlių nebuvo. Dėstytojai nešdavosi knygas iš namų, per paskaitas tiesiog skaitydavo balsu. Idealus gyvenimas studentui su disleksija. Kol kiti studentai po vakarėlių pusę dienos miegodavo, aš sąžiningai lankiau visas paskaitas, su malonumu klausydavau ir dar spėdavau ką nors pasižymėti užrašuose. Aišku, tik aš ir suprasdavau, ką ten priskrebendavau kodais.